

Terminologija kojom se označava privatno arhivsko gradivo, pravni pristup tom gradivu i praksa organizirane javne arhivske službe prema tom gradivu, razlikuju se od zemlje do zemlje. Dugi niz godina osjećala se naglašena razlika u tretiranju takvoga gradiva u demokratskim kapitalističkim zemljama zapadne i srednje Europe u odnosu na one koje su u istočnoj i srednjoj Europi imale socijalističko društveno uređenje i pojam društvenog vlasništva. Arhivsko gradivo vjerskih zajednica se, međutim, u svim sustavima smatralo privatnim arhivskim gradivom, a arhivi vjerskih zajednica privatnim arhivima.³ Peter Pavel Klasinc to ilustrira i na nekoliko primjera iz Švicarske, Austrije i Jugoslavije.⁴

Status i stanje arhivskoga gradiva vjerskih zajednica u današnjim tranzicijskim zemljama Azem Kožar analizira na primjeru statusa i stanja toga gradiva u zemljama na prostoru Jugoslavije prije i nakon 1991. godine. On uočava razlike u pristupu toj problematici u različitim zemljama regije, kako ranije u pojedinim republikama zajedničke države, tako pogotovo kasnije nakon raspada Jugoslavije i osamostaljenja bivših republika kao novih država.⁵ Hrvatska je u tom kontekstu i ranije i danas ispred ostalih zemalja u svom okruženju. O tome će u ovom radu još biti govora.

To gradivo je proizvod djelovanja vjerskih zajednica, no time nije izvor informacija isključivo privatnog karaktera o njima samima i o njihovu djelovanju, nego ima i šire značenje. Kada se stvar promatra u makrookruženju, shvaćajući arhivsku baštinu kao sveobuhvatnu memoriju o područjima, narodima, ljudima i događajima, onda i arhivska baština vjerskih zajednica ima svoje važno mjesto, jer u kontekstu globalne memorije čuva i pruža informacije specifičnog sadržaja. Iako su nastale i sačuvane u mikrookruženju onoga segmenta društvenog i privatnog života koji se odvija u okvirima neke vjerske zajednice i njezine konkretne ustanove, one u makrookruženju dobivaju novu ulogu i značenje.⁶ Bez tih informacija ne bi bila sveobuhvatna ukupna memorija jednog razdoblja i područja, bez obzira na razinu promatranja i vrednovanja.

Postupak vrednovanja arhivskoga gradiva koji je imao svoje razvojne etape od Schellenbergove teorije primarne i sekundarne vrijednosti gradiva, do suvremene teorije funkcionalnog vrednovanja,⁷ odgovarajuće se odnosi i na arhivsko gradivo vjerskih zajednica sa svim njegovim specifičnostima. Vrijednost toga gradiva, informacijska i baštinska, proizlazi iz njegove funkcije u nastajanju (tekući zapis) i u korištenju (arhivski zapis). U Katoličkoj crkvi je, na primjer, u njezinim starijim i novijim smjernicama, uloga crkvenih arhiva u kontekstu crkvene kulturne baštine uvijek usmjerena na pastoralnu funkciju u kontekstu svoga nastanka, ali se ne zanemaruje ona uloga

³ Izuzetak su bile samo matične knjige koje su nakon Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji oduzete crkvama i drugim vjerskim zajednicama i preuzete u državne matične urede.

⁴ Usp. Klasinc, P. P. Privatni arhivi v arhivski teoriji in praksi. *Atlanti* (Trst), Vol. 17, 1-2(2007), str. 109-121.

⁵ Usp. Kožar, A. Arhivska građa vjerskih zajednica zemalja u tranziciji. *Atlanti* (Trst), Vol. 17, 1-2(2007), str. 287-295.

⁶ Usp. Kušen, D. Nacionalne i međunarodne osnove za zaštitu arhivske baštine crkava i vjerskih zajednica. *Arhivska praksa* (Tuzla), 11(2008), str. 171, 177-178.

⁷ Usp. Kolanović, J. Vrednovanje arhivskoga gradiva u teoriji i praksi. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 38(1995), str. 7-22.

koju ta ista arhivska i šira kulturna baština ima i u kontekstu čuvanja i korištenja kao svjetske kulturne baštine.⁸

Pored načelne i općeprihvaćene vrijednosti arhivske baštine vjerskih zajednica, njezina se konkretna vrijednost potvrđuje u stvarnom traženju korisnika da dođu do onih dokumenata koji se nalaze u arhivima vjerskih zajednica i do podataka koji su zabilježeni i sačuvani često samo u njima i nigdje drugdje. O tom značenju i vrijednosti, kao i o kulturnim središtima u koje se pomalo pretvaraju crkvene arhivske ustanove, osobito otkako je sve više omogućeno istraživanje u njima na različitim razinama, govorila je Francesca Cavazzana Romanelli, arhivistica Povijesnog arhiva Venecijanskog patrijarhata u svom priopćenju na 21. kongresu Udruge crkvenih arhivista u Trentu 2002. godine.⁹

Mnogi vjerski arhivi u svijetu danas raspolažu stručnim kadrom koji se redovito povećava i trajno stručno obrazuje. Stoga su danas mnogi vjerski arhivi, pored redovitog rada na zaštiti, čuvanju i sređivanju gradiva, otvoreni za korisnike, ali i otvoreni za suradnju s drugim kulturnim, znanstvenim i obrazovnim ustanovama. Ta se otvorenost, međutim, manifestira u vrlo širokom spektru stupnjeva raspoloživosti i različita je od zajednice do zajednice i od ustanove do ustanove.

U kontekstu stvaranja *sveobuhvatnog arhiva jedne zemlje* odnosno ostvarivanjem strategije sveobuhvatnog arhiva općenito, u interesu je arhivske službe da pozna sve arhivsku baštinu koja predstavlja kompletnu povijesnu memoriju. Dio te baštine su, dakako, i fondovi i zbirke arhivskoga gradiva vjerskih ustanova, bez obzira na to čuvaju li se u privatnim vjerskim arhivima, drugim privatnim ili javnim arhivima.

2. Strategija sveobuhvatnog arhiva u Hrvatskoj

Arhivska je služba u Hrvatskoj svojom teorijom i praksom već duže vrijeme na tragu strategije koju označava pojam sveobuhvatnog arhiva (engl. *total archives*). Naime, kompletna briga za gradivo koje nastaje na određenom području, bez obzira na njegovu provenijenciju, povjerena je pojedinom državnom arhivu za područje njegove teritorijalne nadležnosti. Hrvatsko arhivsko zakonodavstvo, nadzorna i akvizicijska politika te praksa u sustavu arhivske službe Hrvatske, imaju puno zajedničkih elemenata upravo s kanadskom arhivističkom teorijom i praksom. Stoga se može reći kako je strategija prikupljanja arhivskoga gradiva i kompletnog dokumentiranja povijesti zajednice, kako to definira pojam *total archives* u kanadskoj arhivističkoj teoriji i praksi, prisutna u kontinuitetu i u okvirima hrvatske arhivske teorije i prakse. Nakon demokratskih promjena i procesa privatizacije devedesetih godina 20. stoljeća, takva teorija i praksa tim više dobiva na značenju.¹⁰

Sveobuhvatnost tradicionalne i suvremene brige za hrvatsku arhivsku baštinu prepoznatljiva je jednako s obzirom na stvaratelje, kao i na imatelje arhivskoga gradiva. Štoviše, uočljiv napredak toga kontinuiteta vidi se na temelju usporedbe broja i stanja arhivskih fondova i zbirki u nacionalnim okvirima i u pojedinim arhivima u ra-

⁸ Usp. Chenis, C. Izobrazba arhivista - nove figure i modaliteti. *Vjesnik istarskog arhiva* (Pazin), 8-10(2001-2003), str. 25-44.

⁹ Usp. Cavazzana Romanelli, F. Crkveni arhivi kao kulturna središta. *Vjesnik istarskog arhiva* (Pazin), 8-10(2001-2003), str. 63-80.

¹⁰ Usp. Kušen, D. Strategija sveobuhvatnog arhiva (*total archives*) u Hrvatskoj. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 54(2011), str. 9-23.

zličitim razdobljima; stanje i broj fondova i zbirke registriranih u Pregledu iz 1984. godine,¹¹ i novim stanjem i brojem fondova i zbirke registriranih u Pregledu iz 2006. godine.¹²

Najnovija analiza arhivske teorije i prakse u Hrvatskoj poduzeta je u okviru MATRA projekta: Administrativna i upravna reforma hrvatske arhivske službe.¹³ Ta je analiza također pokazala poveznice između hrvatske arhivske teorije i prakse i one koju definira kanadska strategija sveobuhvatnog arhiva. Očita je potreba ponovnog razmatranja granice između javnog i privatnog arhivskog gradiva koje treba promatrati kao dijelove šireg konteksta. Naime, u kontekstu očuvanja cjelovite memorije, privatno gradivo nadopunjuje i podupire javno i *vice versa*.¹⁴ Sličnu analizu donosi i Izješće o arhivima u proširenoj Europskoj Uniji (*Report on archives in the enlarged European Union*):

„Memorija društva ne nalazi se samo u arhivskim službama (servisima), već i na središnjem računalu mreže, stvarajući okvire lokalnih, regionalnih i nacionalnih memorija i povijesti, ali također povijesti i identiteta političkih, religijskih i drugih društvenih grupa, kao i živih povijesti pojedinaca i obitelji. Ljudi surađuju u prikupljanju, čuvanju, opisivanju i obogaćivanju kulturnih memorija. U ovakvim kooperativnim zajednicama uloga arhivista 21. stoljeća razvit će se u ulogu posrednika i suoblikovatelja kulturnih memorija.“¹⁵

Radi se, dakle, o dugo primjenjivanoj strategiji djelovanja arhivske službe u Hrvatskoj, koja i nadalje u istom smislu nastavlja kreiranje i provođenje obrazovne, nadzorne i akvizicijske politike arhiva u Hrvatskoj s tendencijom dugoročne orijentacije. U tom smislu bi inauguracija pojma *sveobuhvatnog arhiva* doista primjereno označila opisanu dugogodišnju strategiju arhivskog djelovanja u Hrvatskoj.¹⁶

3. Arhivi vjerskih zajednica u kontekstu djelovanja hrvatske arhivske službe

Danas se arhivska djelatnost u Hrvatskoj provodi na temelju *Zakona o arhivskoj gradivi i arhivima* iz 1997. godine, s manjim naknadnim izmjenama i dopunama (NN 105/97, 64/00, 65/09), i ustrojena je kao služba koja se provodi na cijelom

¹¹ Usp. *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ : SR Hrvatska*. Beograd : Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1984.

¹² Usp. *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*. Kolanović, J., Pavliček, V. (ur.). Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006.

¹³ MATRA projekt: Administrativna i upravna reforma hrvatske arhivske službe, je proveden u suradnji Hrvatskog državnog arhiva i Ministarstva kulture RH, s Nacionalnim arhivom Kraljevine Nizozemske i nizozemskim ministarstvima nadležnima za područja kulture i unutarnjih poslova.

¹⁴ Usp. Ketelaar, E. Hrvatsko arhivsko zakonodavstvo i praksa: između sna i jave. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 51(2008), str. 129-148.

¹⁵ Prijevod iz: Report on archives in the enlarged European Union (European Communities, Luxembourg 2005), 129. URL: http://ec.europa.eu/transparency/archival_policy/docs/arch/reportarchives.pdf (19.11.2008). Vidi također: Ketelaar, E. Hrvatsko arhivsko zakonodavstvo i praksa: između sna i jave. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 51(2008), str. 129-148, ovdje str. 134.

¹⁶ Usp. Kušen, D. Strategija sveobuhvatnog arhiva (*total archives*) u Hrvatskoj, str. 22-23.

njezinom području putem mreže područnih državnih arhiva i Hrvatskim državnim arhivom u Zagrebu kao matičnom ustanovom. Pored te mreže arhivskih ustanova, osim iznimno rijetkih specijalnih arhiva ili pojedinih korporacijskih i privatnih arhiva, uglavnom samo arhivi značajnije zastupljenih vjerskih zajednica, poglavito arhivi Katoličke crkve, zbog svoje institucionalne brojnosti, hijerarhijskog ustroja i tipologije, imaju karakter razvijene mreže ustanova koje kontinuirano brinu za arhivsko gradivo i njegovo korištenje.

Vjerske zajednice koje su službeno registrirane i upisane u Evidenciju vjerskih zajednica u Hrvatskoj, redom su predstavljene i opisane u izdanju iz 2008. godine autorica Ankice Marinović Bobinac i Dinke Marinović Jerolimov.¹⁷ Knjiga je nastala kao razrada i nadogradnja ranijega nukleusa njihovog sociološkog istraživanja krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. st. pod okriljem Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu u okviru projekta Male vjerske zajednice u Zagrebu. Ova knjiga daje sustavan i pregledan uvid u odgovarajuće podatke o postojanju i djelovanju vjerskih zajednica na području Republike Hrvatske u prošlosti i danas. Taj je prikaz, s obzirom na omjer zastupljenosti kršćanskih i nekršćanskih vjerskih zajednica u Hrvatskoj upravo tako i podijeljen, pa su sve vjerske zajednice razvrstane na kršćanske i nekršćanske, a onda svaka skupina na podskupine u koje su svrstane pojedine denominacije. Opširan prikaz te knjige, svih njezinih dijelova i sadržaja te njezinu vrijednost kao izdanja koje sveobuhvatno predstavlja vjerske zajednice u Hrvatskoj, dao je iste godine po objavi knjige protestantski teolog Stanko Jambrek.¹⁸

Opisana knjiga pruža obilje informacija o vjerskim zajednicama u Hrvatskoj, ali je njezin temeljni interes različit u odnosu na ovaj rad, jer su istraživanja i podaci koji su prikupljeni za tu knjigu uglavnom temeljeni na interesima sociologije i sociološkog značenja svih registriranih vjerskih zajednica u hrvatskom društvu. Ovaj pak rad promatra arhivsko gradivo kao pisanu baštinu koja je nastajala u krilu značajnije zastupljenih vjerskih zajednica u našoj bližoj i daljoj prošlosti, a koja sustavno nastaje i danas. Josip Buturac je već 1970. godine, u namjeri da hrvatskoj stručnoj javnosti pruži sumirane informacije o povijesti uprave vjerskih organizacija u Hrvatskoj od najranijih vremena do 20. stoljeća, u izdanju Arhiva Hrvatske objavio knjigu u kojoj iz perspektive arhivista i povjesničara, upravo u tom smislu rasvjetljava povijest institucija i objašnjava ustroj i povijesni pregled institucija najzastupljenijih vjerskih zajednica u Hrvatskoj: Rimokatoličke crkve i Grkokatoličke crkve, s posebnim osvrtom na katoličko redovništvo; Srpske pravoslavne crkve; Evangeličke crkve; Reformirane crkve i Židovske vjerske zajednice.¹⁹

U odnosu na javno gradivo svjetovnih ustanova, arhivsko gradivo vjerskih zajednica i ustanove koje ga čuvaju pripadaju posebnoj kategoriji ustanova koje se po svom javnopravnom statusu ubrajaju u privatne arhivske ustanove. Međutim, za arhivsko gradivo vjerskih ustanova država je bila zainteresirana u prošlosti, a i danas je.

¹⁷ Usp. Marinović Bobinac, A./ Marinović Jerolimov, D. *Vjerske zajednice u Hrvatskoj*. Zagreb : Prometej; Udruga za vjersku slobodu u RH, 2008.

¹⁸ Usp. Jambrek, S. Recenzije i prikazi: Ankica Marinović Bobinac i Dinka Marinović Jerolimov. *Vjerske zajednice u Hrvatskoj (...). Kairos - Evanđeoski teološki časopis* (Zagreb), 2(2008), str. 367-373.

¹⁹ Usp. Buturac, J. *Povijest uprave vjerskih organizacija u Hrvatskoj od X-XX stoljeća*. Zagreb : Arhiv Hrvatske, 1970.

U prošlosti je to najprije bio interes državne uprave, a potom i organizirane državne arhivske službe. Nadzor države nad tim arhivskim gradivom bio je u prošlosti poglavito motiviran funkcijama pojedinih crkvenih ustanova u javnom području od državnog interesa (kaptoli, škole i odgojne ustanove, socijalne i karitativne ustanove, matična služba). Zato je dio toga gradiva u prošlosti i završio u državnim arhivima u Beču, Pešti i Zagrebu.

Poseban model je primijenjen u Zagrebu. Nizom uzastopno obnavljenih ugovora između Kraljevskog zemaljskog arhiva (danas Hrvatskog državnog arhiva) i Zagrebačke nadbiskupije, starije arhivsko gradivo nastalo djelovanjem središnjih ustanova Zagrebačke nadbiskupije čuva se od 1914. godine (danas u rasponu od srednjeg vijeka do 1945. godine) kao depozit u Hrvatskom državnom arhivu.²⁰

Slična suradnja ostvarena je i na razini jednog područnog arhiva ugovorom između Državnog arhiva u Zadru i Zadarske nadbiskupije u pogledu skrbi za Arhiv Zadarske nadbiskupije,²¹ zbog posebne vrijednosti koju taj arhiv i njegovo gradivo ima u nacionalnim okvirima.²² Temeljem sklopljenog ugovora, Državni arhiv u Zadru u okviru svoga ustroja također ima Odjel za sređivanje, obradu i zaštitu arhivskoga gradiva Zadarske nadbiskupije.²³ Posebnu stručnu pomoć Državnom arhivu u Zadru i Arhivu Zadarske nadbiskupije kod izrade obavijesnih pomagala pružio je svojim višegodišnjim angažmanom arhivski savjetnik dr. sc. Josip Kolanović, a u posljednje vrijeme osobito u pripremi *Vodiča kroz fondove i zbirke Arhiva Zadarske nadbiskupije*, koji se planira objaviti tijekom 2013. godine.²⁴

Danas je briga za arhivsko gradivo vjerskih organizacija motivirana nastojanjem da se pomogne privatnim imateljima, vjerskim ustanovama, kako bi se arhivska baština koju posjeduju očuvala, zaštitila i učinila dostupnom korisnicima. To nastojanje treba promatrati u duhu strategije sveobuhvatnog arhiva koja, pored ostalih svojih komponenti, podrazumijeva i očuvanje memorije raznolikosti hrvatskog prostora i njegova razvoja, u čemu su i vjerske institucije imale važnu ulogu.

3.1. Povijesni kontekst oblikovanja arhiva vjerskih zajednica

U specifičnim povijesnim okolnostima hrvatskog juga i hrvatskog sjevera oblikovale su se i razvile institucije svjetovnog i crkvenog karaktera, koje su onda svojim djelovanjem utjecale na daljnje usmjerenje razvoja hrvatskog društva pod različitim

²⁰ Usp. Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske, Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006, str. 1234-1244. Vidi također: RAZUM, S. Arhivi Zagrebačke nadbiskupije.

// URL: http://www.daz.hr/arhol/razum.htm#_ftn8 (2009-11-5)

²¹ Zadarska nadbiskupija. Nadbiskupski arhiv. http://www.zadarskanadbiskupija.hr/?page_id=166 (15.9.2013).

²² „Arhivsko gradivo Zadarske nadbiskupije čini više od 5000 svežnjeva dokumenata nastalih u crkvenim institucijama, a odnose se na njih i osobe koje su u Crkvi obnašale javnu službu i od velike su vrijednosti za crkvenu i građansku povijest. Najstarije gradivo su dokumenti o samostanu Sv. Marije i spisi Ninske biskupije iz 10. stoljeća, a Arhiv sadrži i pergamene iz 11. i 12. stoljeća.“

<http://arhinet.arhiv.hr/Generated/Pages/Imatelji.PublicDetails.aspx?ItemId=626> (15.9.2013).

²³ Državni arhiv u Zadru. Ustroj. <http://www.dazd.hr/hr/arhiv/ustroj> (15.9.2013).

²⁴ Državni arhiv u Zadru ima u svom Planu rada u 2013. godini izdavanje *Vodiča kroz fondove i zbirke Arhiva Zadarske nadbiskupije*. Usp. <http://www.dazd.hr/download/plan.pdf> (15.9.2013).

političkim i kulturnim utjecajima. Povijest institucija je ujedno i povijest nastajanja arhivskoga gradiva kao rezultata njihova djelovanja i njegovog materijalnog traga.

Povijesni kontekst potvrđuje predmetnu ideju teze ovoga rada, kako su vjerski arhivi također svojim razvojem, tipologijom i sadržajnim značajem važan segment „sveobuhvatnog arhiva“ od najranije hrvatske povijesti sve do naših dana.²⁵ Katolički crkveni arhivi od najranijih vremena uspostavljanja institucionalne uprave svjetovnog i crkvenog karaktera u hrvatskim zemljama čuvaju dio najvrednije hrvatske arhivske baštine. Pored katoličkih vjerskih ustanova, migracijama stanovništva, političkim i drugim utjecajima u hrvatskim zemljama su zaživjele vjerske ustanove i drugih crkava i vjerskih zajednica čija su se jurisdikcijska područja²⁶ preklapala i danas se preklapaju s tradicionalnim i najstarijim katoličkim crkvenim ustrojem, osobito na hrvatskom sjeveru.²⁷ Tako i ustanove drugih crkava i vjerskih zajednica također čuvaju dio vrijedne arhivske baštine koja čuva memoriju i omogućuje slaganje potpunog mozaika istine o prošlosti i sadašnjosti hrvatskog prostora i ljudi koji u njemu žive.

3.2. Arhivsko zakonodavstvo i odnos prema vjerskim arhivima u Hrvatskoj

Budući da je moderna arhivska služba u Hrvatskoj izrasla i oblikovala se upravo u razdoblju druge polovice 20. stoljeća,²⁸ nije naodmet promotriti kakvo je mjesto ta baština imala u zakonodavnom kontekstu socijalističkog društveno-političkog sustava. Nova je vlast u poslijeratnoj Jugoslaviji osjetila da treba zaštititi i taj dio baštine. Prvi pokušaj sveobuhvatnog promatranja i zaštite arhivskoga gradiva, pa i onog vjerskih ustanova, temelji se na *Općem zakonu o državnim arhivima* iz 1950. godine.²⁹ Po tom zakonu je cjelokupno arhivsko gradivo na području države, bez obzira na vlasnika ili posjednika, pod posebnom zaštitom države, čije pravo prvokupa se odnosi i na gradivo vjerskih ustanova. Sve su vjerske zajednice smatrane privatnim imateljima, no njihov pravni status tada još uvijek nije bio potpuno riješen. Sve su vjerske zajednice stekle status pravnih osoba tek na temelju *Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica* iz 1953. godine. Taj je zakon u pravnom smislu izjednačio sve vjerske zajednice u državi i ukinuo predratnu podjelu na usvojene, priznate i nepriznate vjeroispovijesti. U *Općem zakonu o arhivskoj građi* iz 1964. godine, gradivo vjerskih zajednica i dalje podliježe obaveznoj zaštiti, a vjerske se zajednice i dalje tretiraju kao građanskopravne osobe, što ostaje nepromijenjeno sve do raspada Jugoslavije. Načelno su stoga imale obvezu zaštite i sređivanja gradiva te dostavljanja evidencija arhivu, a sve sa svrhom mogućeg korištenja toga gradiva, iako bez pravne obveze u tome smislu. Ispunjavanje nabrojanih formalnih obveza u praksi se, međutim, vrlo

²⁵ Usp. Kolanović, J. *Arhivi u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj*. U: *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ : SR Hrvatska*. Beograd : Savez Arhivskih radnika Jugoslavije, 1984, str. 11-37.

²⁶ „jurisdikcija *lat.* (isp. jus + dicere – govoriti) sudska nadležnost; pravo suđenja, a također i oblast, djelokrug na koji se prostire to pravo.“ Klaić, B. *Rječnik stranih riječi*, Zagreb : Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1990, str. 637; Pojam jurisdikcije u crkvenim okvirima je puno širi i obuhvaća vlast u crkvi koja se ne odnosi samo na sudske područje, nego također na vlast upravljanja u širem smislu.

²⁷ Usp. Kušen, D. *Prostori ekumenizma. Biskupija Đakovačka ili Bosanska i Srijemska kao locus oecumenismi*. Zagreb : Institut za ekumensku teologiju i dijalog „Juraj Križanić“ KBF Sveučilišta u Zagrebu, Kršćanska sadašnjost, 2006.

²⁸ Usp. Čosić, S./ Lemić, V. Problemi arhivske službe u Hrvatskoj. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 51(2008), str. 9-23.

²⁹ *Službeni list FNRJ* (Beograd), 12(1950).

razlikovalo od imatelja do imatelj. S jedne strane su vjerske zajednice zazirale od miješanja države u njihovo arhivsko poslovanje, a s druge strane su nadležni arhivi bili zaokupljeni brigom za arhivsko gradivo drugih stvaratelja, često žurnog značenja, dok je arhivsko gradivo vjerskih ustanova uglavnom bilo zaštićeno i zbrinuto kod stvaratelja odnosno imatelja. Tako je u razdoblju poslijeratne Jugoslavije do početka osamdesetih godina u nadležne arhive u Hrvatskoj preuzeto 418 fondova i zbirki vjerske provenijencije, mahom katoličke, u ukupnoj količini od 2075 dužnih metara arhivskoga gradiva. Radi se o gradivu uglavnom fragmentarnog karaktera, a tek u manjem broju slučajeva o cjelovitim fondovima.³⁰ Briga organizirane državne arhivske službe za arhivsko gradivo vjerske provenijencije u tranzicijskim zemljama koje su se osamostalile nakon raspada Jugoslavije, tekla je u različitim smjerovima. Najobuhvatniju brigu u tom smislu i dalje je nastavila voditi Republika Hrvatska na legislativnom i praktičnom planu.³¹ To se osobito vidi i na primjeru matičnih knjiga o kojima arhivska služba u Hrvatskoj ima gotovo cjelovite evidencije bez obzira na to gdje se nalazile - u arhivima, matičnim uredima ili u župnim uredima.

Važeći hrvatski *Zakon o arhivskom gradivu i arhivima* je arhive vjerskih zajednica uvrstio među specijalne i privatne arhive i potvrđuje njihovo pravo da prikupljaju i čuvaju arhivsko gradivo koje nastaje radom njihovih osnivača i drugih domaćih pravnih i fizičkih osoba.³²

Danas je status i djelovanje svih vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj reguliran *Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica*³³ iz 2002. godine.³⁴ Kada govorimo o arhivskom gradivu vjerskih zajednica kao vrijednoj baštini, onda njegova vrijednost nije samo u pojedinim ključnim dokumentima koji su nastali ili se čuvaju u pojedinim ustanovama vjerskih zajednica. Pored takvih pojedinačnih važnih dokumenata, fondova ili zbirki, moramo govoriti i o ukupnoj arhivskoj baštini vjerskih zajednica kao vrijednom segmentu čitave arhivske baštine u nacionalnim i globalnim okvirima.

*Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*³⁵ u RH regulira pitanja što se odnose na vrste kulturnih dobara, uspostavljanje zaštite nad kulturnim dobrima, obveze i prava njihovih vlasnika, kao i mjere njihove zaštite i očuvanja. Zbog toga je uspostavljen Registar kulturnih dobara, koja se upisuju u tri odgovarajuće liste prema svojoj ulozi: Lista preventivno zaštićenih dobara, Lista zaštićenih kulturnih dobara i Lista kulturnih dobara od nacionalnog značenja. Arhivsko gradivo vjerskih zajednica u skladu sa svojim značenjem također predstavlja odgovarajući segment kulturnih dobara RH, pa njegovi vlasnici, pojedine vjerske zajednice, na odgovarajući način sudjeluju u zaštiti i očuvanju te kulturne baštine, kao i njezinom kontroliranom korište-

³⁰ Usp. Kožar, A. Arhivska građa vjerskih zajednica zemalja u tranziciji, str. 289-292.

³¹ Isto, str. 292-295.

³² „Specijalizirani arhivi i privatni arhivi (sveučilišni arhivi, gospodarski arhivi, arhivi vjerskih zajednica, arhivi banaka i dr.) mogu prikupljati i čuvati arhivsko i registraturno gradivo nastalo radom svojih osnivača i drugih domaćih pravnih i fizičkih osoba.“ *Zakon o arhivskom gradivu i arhivima*, *Narodne novine* 105(1997), čl. 42 (u daljnjem tekstu *NN*).

³³ *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, *NN* 83(2002).

³⁴ Usp. Lončarević, V. *Pravni položaj crkava i vjerskih zajednica te njihovo stjecanje pravne osobnosti u Republici Hrvatskoj*.

URL: <http://www.reformator.hr/Pdf/Vjerske%20zajednice%20u%20Hrvatskoj%20Loncarevic.pdf> (2.9.2010).

³⁵ *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, *NN* 69(1999), 151(2003), 157(2003).

nju. Jednako tako se na arhivsko gradivo vjerskih zajednica na odgovarajući način primjenjuju i zakoni RH što se odnose na korištenje arhivskoga gradiva kod privatnih i javnih imatelja i u arhivskim ustanovama: *Zakon o zaštiti osobnih podataka*³⁶ i *Zakon o pravu na pristup informacijama*.³⁷

Kada govorimo o arhivskom gradivu u nastajanju odnosno o spisovodstvenoj fazi životnog tijeka dokumenta, također postoje propisi koji reguliraju nastajanje, evidentiranje, odlaganje i čuvanje toga gradiva. Iako su pojedine ustanove vjerskih zajednica u svom spisovodstvenom poslovanju obvezne voditi se vlastitim pravnim normama, kada je u pitanju spisovodstvo pojedinih ustanova kojima su osnivači i vlasnici vjerske zajednice, a djeluju kao ustanove s javnim ovlastima, kao što su odgojno-obrazovne ustanove, visoka učilišta, javni znanstveni instituti i ustanove socijalne skrbi, one su u svom uredskom poslovanju dužne djelovati u skladu s Uredbom o uredskom poslovanju.³⁸

3.3. Arhivi vjerskih zajednica u pregledima arhivskoga gradiva RH

Hrvatska arhivska služba je u duhu sveobuhvatnog arhiva, arhivskom gradivu vjerskih zajednica u fundusima pojedinih arhiva posvetila jednaku pažnju kao i ostalom arhivskom gradivu. Osim toga, u svojim je pregledima fondova i zbirki dala prostora i onom arhivskom gradivu vjerskih zajednica koje se ne čuva u javnim arhivskim i drugim ustanovama, nego kod samih stvaratelja/imatelja u pojedinim vjerskim ustanovama. Podatke o gradivu kod vjerskih zajednica dostavile su same vjerske ustanove, a na njihovom prikupljanju i obradi osobito su surađivali: Andrija Lukinović (Zagreb), Slavko Kovačić (Split) i Stjepan Razum (Zagreb).

Najznačajniji teret posla u prikupljanju, obradi i pripremi za objavljivanje podataka o arhivskom gradivu u vjerskim ustanovama, za oba pregleda arhivskoga gradiva RH osobito se zauzeo Josip Kolanović koji je bio i redaktor izdanja iz 1984. godine i glavni urednik izdanja iz 2006. godine.³⁹

Za gradivo vjerskih zajednica koje se čuva u arhivskim i drugim javnim ustanovama, omjer zastupljenosti fondova pojedinih vjerskih zajednica u pregledima fondova i zbirki uvjetovan je s nekoliko elemenata: postojanjem i djelovanjem pojedinih vjerskih zajednica na prostorima nadležnosti pojedinog arhiva; ranijom akvizicijskom politikom hrvatske arhivske službe u cjelini i u pojedinim arhivima; stjecajem povijesnih okolnosti, donacija ili restitucija.

3.3.1. Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ: SR Hrvatska (1984)

Prvo sustavno predstavljanje vjerske arhivske baštine u Hrvatskoj objavljeno je u pregledu arhivskih fondova i zbirki u Jugoslaviji po republikama iz 1984. godine.

³⁶ Zakon o zaštiti osobnih podataka, NN 103(2003).

³⁷ Zakon o pravu na pristup informacijama, NN 172(2003).

³⁸ Od 1. siječnja 2010. godine primjenjuje se Uredba o uredskom poslovanju donesena 2009. godine, NN 7(2009), a njoj je prethodila Uredba o uredskom poslovanju, NN 38(1987) i 42(1988), Uputstvo o izvršenju Uredbe o uredskom poslovanju, NN 49(1987) i 38(1988) i Pravilnik o jedinstvenim klasifikacijskim i bročanim oznakama stvaralaca i primalaca akata, NN 38(1988).

³⁹ Usp. *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ, SR Hrvatska*, Beograd : Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1984, str. 4; *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*, Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006, str. IV.

Tim je projektom obuhvaćeno evidentiranje i objavljivanje podataka o ukupnoj arhivskoj baštini u arhivima zemalja bivše zajedničke jugoslavenske države. Kada je u pitanju donošenje podataka o fondovima i zbirka vjerskih zajednica, presudna je razlika između pojedinih republičkih Pregleda koji su objavljivani od 1977. do 1986. godine u tome, što se u Pregledu za Hrvatsku, osim fondova i zbirki vjerskih zajednica koji su se nalazili u pojedinim javnim arhivima u Hrvatskoj (tada historijskim, a danas državnim arhivima), kao posebna cjelina donosi pregled fondova i zbirki kod pojedinih imatelja - vjerskih ustanova u Hrvatskoj. To je kod svih ostalih republičkih Pregleda izostalo, jer su u obzir uzeti samo oni fondovi i zbirke vjerskih ustanova što su se nalazili u javnim arhivima.

U izdanju *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ - SR Hrvatska*, u okviru klasifikacijske sheme za fondove i zbirke primijenjene u tom Pregledu, arhivska baština vjerskih zajednica u Hrvatskoj se označava kao zasebna skupina fondova i zbirki podijeljena na tri podskupine:

8. VJERSKE ZAJEDNICE

8.1. Rimokatolička crkva

8.2. Srpska pravoslavna crkva

8.3. Ostale vjerske zajednice

Unutar tih podskupina fondovi se navode po važnosti, a oni koji su iste važnosti, abecednim redom po mjestu sjedišta svoga stvaratelja.⁴⁰ Na taj način se kod svih javnih arhiva u Hrvatskoj u Pregledu donose podaci o fondovima i zbirka vjerskih zajednica koji se čuvaju u tim arhivima. Uglavnom se radi o arhivskom gradivu preuzetom po službenoj dužnosti u arhive u ranijim razdobljima.

Hrvatski Pregled ima u pogledu registriranja vjerske arhivske baštine u Hrvatskoj jednu bitnu posebnost u odnosu na ostale republičke i pokrajinske preglede. Naime, on ima posebno poglavlje u kojem se donose podaci o onim fondovima i zbirka vjerskih zajednica u Hrvatskoj koji se ne čuvaju u mreži javnih arhiva i ustanova, nego kod pojedinih vjerskih ustanova kao njihovih stvaratelja ili imatelja. Kao i kod javnih arhiva i ustanova, i ovdje su pojedini fondovi i zbirke iskazani kao fundus pojedinih imatelja. Ti su imatelji, arhivi i ustanove vjerskih zajednica razvrstani u tri skupine:

- (NAD)BISKUPIJSKI/EPARHIJSKI, KAPTOLSKI I NADŽUPNI ARHIVI;
- ARHIVI REDOVNIČKIH PROVINCIJA;
- SAMOSTANSKI ARHIVI.

Kod svakog imatelja je prilikom razvrstavanja fondova i zbirki koje se kod njega čuvaju poštivana osnova klasifikacijske sheme koja je primijenjivana u cijelom Pregledu:

- A. Arhivski fondovi državnih organa, ustanova, organizacija i drugih institucija
- B. Obiteljski i osobni arhivski fondovi
- C. Zbirke

Važno je napomenuti da se u tim arhivima ne nalaze samo arhivski fondovi koji se prema klasifikaciji svrstavaju u skupinu 8. Vjerske zajednice (8.1., 8.2. ili 8.3.), nego i različiti fondovi koji prema klasifikaciji pripadaju drugim skupinama. Tako kod

⁴⁰ Usp. *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ; SR Hrvatska*, str. 48.

arhivskih i drugih ustanova vjerskih zajednica nalazimo i fondove koji pripadaju osobito sljedećim skupinama pod „A“: 1. Uprava i javne službe (najčešće je to kaptol kao *locus credibilis*); 4. Prosvjetne, kulturne i znanstvene ustanove (najčešće su to škole i odgojni zavodi); 5. Socijalne i zdravstvene ustanove (najčešće su to dobrotvorne ustanove); 7. Društveno-političke organizacije, društva i udruženja (najčešće su to bratovštine i društva). Među fondovima pod „B“ su uglavnom vlastelinstva, osobni fondovi istaknutih crkvenih osoba te obiteljski i osobni fondovi onih obitelji i osoba koje su bile usko povezane s crkvom, pa su crkvenom arhivu darovale svoju obiteljsku ostavštinu. Među fondovima pod „C“ nalazimo različite zbirke izvornog arhivskog gradiva, kopija i tiskovina, vjerskog i civilnog karaktera.⁴¹

Stavljanje podataka o privatnim arhivskim ustanovama, fondovima i zbirkama vjerskih zajednica uz bok ostalih javnih arhivskih ustanova, za stručnu arhivsku javnost u socijalističkom okruženju značajan je doprinos njihovom poznavanju, pa je prezentiranje vjerske arhivske baštine, njezinog pregleda, stanja i sadržaja, bilo nadasve vrijedno. Nijedan drugi republički ili pokrajinski Pregled, osim hrvatskog, ne donosi u posebnom poglavlju podatke o arhivskim fondovima i zbirkama vjerskih zajednica što se čuvaju u vjerskim ustanovama, nego samo one koji se odnose na takve fondove i zbirke u javnim arhivima i ustanovama.

3.3.2. Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske (2006)

Kod pripreme novog *Pregleda arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*,⁴² objavljenog 2006. godine, u odnosu na arhivsko gradivo vjerskih zajednica zadržan je raniji pristup. Tako se arhivsko gradivo vjerskih zajednica i u novom Pregledu pojavljuje u dva konteksta. S jedne strane su to fondovi i zbirke arhivskoga gradiva vjerskih ustanova koji se nalaze u HDA, u područnim državnim arhivima te nekim drugim arhivima ili ustanovama kao dio fundusa tih ustanova. S druge strane, to su fondovi i zbirke koji se nalaze u arhivskim i drugim ustanovama pojedinih vjerskih zajednica kao dio njihovog fundusa. Treba napomenuti kako u tom dijelu nisu registrirani samo oni fondovi i zbirke što su nastali radom samih vjerskih ustanova, nego i različiti drugi fondovi i zbirke koji su u vjerske arhive i ustanove došli njihovim prikupljanjem, nečijim darovanjem ili depozitom.⁴³

Prvi kontekst gradiva vjerskih zajednica jesu, dakle, državni arhivi i druge javne ustanove u Hrvatskoj koje čuvaju i arhivsko gradivo vjerske provenijencije. Razredba arhivskih fondova i zbirki primijenjena u novom Pregledu u osnovi je zadržala raniju *klasifikaciju*, uz određene izmjene nazivlja i oznaka.⁴⁴ Ipak, kod arhivskoga gradiva vjerskih ustanova nova je razredba podrobnija u odnosu na raniju *klasifikaciju* koja je poznavala samo tri podskupine (8.1. Rimokatolička crkva, 8.2. Srpska pravoslavna crkva, 8.3. Ostale vjerske zajednice). Tako u novoj razredbi taj dio (J. VJERSKE USTANOVE) ima sljedeću opširniju razradu:

⁴¹ Usp. *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ; SR Hrvatska*, str. 517-565.

⁴² *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006.

⁴³ Usp. Pavliček, V. *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*. Rad na prikupljanju i obradi podataka. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 50(2007), str. 13-14.

⁴⁴ Isto, str. 15-19.

J. VJERSKE USTANOVE

- J.1. Rimokatolička crkva
 - J.1.1. Metropolija/Nadbiskupija
 - J.1.2. Biskupije
 - J.1.3. Stolni i zborni kaptoli
 - J.1.4. Dekanati
 - J.1.5. Župni uredi
 - J.1.6. Redovničke zajednice
 - J.1.6.1. Provincijalati
 - J.1.6.2. Samostani
- J.2. Srpska pravoslavna crkva
 - J.2.1. Eparhije
 - J.2.2. Parohije
 - J.2.3. Manastiri
- J.3. Evangelička crkva
- J.4. Islamska vjerska zajednica
- J.5. Židovska vjerska zajednica
- J.6. Ostale vjerske zajednice

Analiziranjem Pregleda arhivskih fondova i zbirki iz 2006. godine, slično kao i kod onog iz 1984. godine, očito je kako je dio fondova vjerskih zajednica naveden u okviru razredbene cjeline vjerskih ustanova „J“, a dio takvih fondova nalazimo pod drugim razredbenim cjelinama, poglavito pod onima u okviru kojih su crkvene i druge vjerske ustanove također djelovale:

- D. ODGOJ I OBRAZOVANJE
- E. KULTURA, ZNANOST I INFORMIRANJE
- F. ZDRAVSTVO I SOCIJALNE USTANOVE
- I. DRUŠTVA, UDRUGE, UDRUŽENJA
- K. VLASTELINSKI, OBITELJSKI I OSOBNI ARHIVSKI FONDOVI

Osim toga, u radu pojedinih vjerskih ustanova nastajale su i odgovarajuće zbirke izvornog arhivskog gradiva, a neke su oblikovane u javnim arhivima nakon preuzimanja tog gradiva u državne arhive. Kao rezultat različitih istraživanja u Hrvatskoj i inozemstvu ili postupaka zaštitnog snimanja (mikrofilmiranja i digitalizacije) arhivskoga gradiva vjerskih zajednica, nastajale su zbirke zaštitnih snimaka toga gradiva (matične knjige, statusi animarum, kanonske vizitacije). Stoga gradivo vjerskih zajednica osim pod već spomenutim razredbenim oznakama nalazimo i pod oznakama zbirki arhivskog gradiva:

- L. ZBIRKE IZVORNOG ARHIVSKOG GRADIVA
- M. ZBIRKE DOPUNSKIH PRESLIKA ARHIVSKOG GRADIVA

Ovo je gradivo preuzimano u arhive, a u Pregledu se navodi kako je takvih fondova i zbirki najviše u fundusu Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu, ali ih ima i u fundusima pojedinih državnih arhiva. Arhivsko gradivo nastalo radom različitih vjerskih ustanova, međutim, nalazimo i u raznim nearhivskim javnim ustanovama, a ponajviše među fondovima i zbirkama Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti⁴⁵ i Nacionalne i sveučilišne knjižnice.⁴⁶

⁴⁵ Usp. *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*, str. 1005-1053.

⁴⁶ Isto, str. 1055-1098.

Drugi kontekst gradiva vjerskih zajednica jesu same vjerske zajednice odnosno njihove ustanove. Stoga pod naslovom **Vjerske zajednice**, novi Pregled iz 2006. godine, kao i onaj prethodni, donosi poglavlje s podacima o fondovima i zbirkama vjerskih zajednica koji su dio fundusa njihovih arhivskih i drugih vjerskih ustanova.⁴⁷

Pregled arhivskih fondova i zbirki u nearhivskim ustanovama (izvan mreže državnih arhiva u Hrvatskoj), pa tako i u vjerskim arhivima, priredio je Josip Kolanović. Uz pomoć imatelja ažurirao je i dopunio podatke koji su bili objavljeni u Pregledu iz 1984. godine.⁴⁸

Arhivi Katoličke crkve su kao i u prethodnom Pregledu najzastupljeniji iz razumljivog povijesnog razloga. Naime, takav je i omjer ustanova Katoličke crkve u odnosu na druge vjerske zajednice u Hrvatskoj tijekom povijesti i danas. Zbog neusporedivo većeg broja ustanova Katoličke crkve u odnosu na broj ustanova drugih vjerskih zajednica u Hrvatskoj, ovo poglavlje nakon uvoda ima dvije osnovne cjeline: pregled fondova i zbirki u ustanovama Katoličke crkve i pregled fondova i zbirki u ustanovama ostalih vjerskih zajednica.

Arhivska baština Katoličke crkve je razvrstana u dvije skupine:

- Nad/biskupije i kaptoli
- Arhivi redovničkih zajednica

U prvoj skupini su nadbiskupijski/biskupijski, kaptolski, katedralni, nadžupski, dekanatski i župni arhivi te druge ustanove crkvene uprave. Podaci toga dijela znatno su točniji i podrobnije obrađeni u odnosu na one iz 1984. godine. Potpuno su novi podaci o arhivu Hrvatske biskupske konferencije i Papinskog hrvatskog zavoda Sv. Jeronima u Rimu. Ovaj potonji pomalo izlazi iz strogog okvira Pregleda, ali je razumljivo da su ti podaci uvršteni kao izuzetno vrijedan dio hrvatske pisane baštine koja je nastala i čuva se u okviru te važne crkvene ustanove hrvatskog katoličkog korpusa.⁴⁹

U drugoj skupini su arhivi redovničkih zajednica razvrstani po pojedinim muškim i ženskim redovničkim zajednicama, unutar zajednica po provincijama, u svakoj provinciji najprije provincijalni, a onda ostali samostanski arhivi po abecednom redosljedu sjedišta imatelja. Među fondovima i zbirkama u redovničkim arhivima ima i fondova pojedinih župa povezanih s redovničkim samostanima.⁵⁰

Arhivska baština ostalih vjerskih zajednica daje pregled pojedinačnih ustanova:

- Pravoslavna eparhija zagrebačko-ljubljanska
- Evangelička crkva
- Židovska općina u Zagrebu
- Mešihat Islamske zajednice Hrvatske i Slovenije

U odnosu na podatke iz ranijeg Pregleda i ovi podaci o fondovima i zbirkama u arhivima ostalih vjerskih zajednica nadopunjeni su i točniji.⁵¹

⁴⁷ Isto, str. 1215-1300.

⁴⁸ Isto, str. IV.

⁴⁹ Isto, str. 1218-1262.

⁵⁰ Isto, str. 1262-1299.

⁵¹ Isto, str. 1299-1300.

Kod svake pojedine ustanove kao imatelja fondova i zbirki, svi su oni razvrstani prema važećoj razredbi koja je primijenjena u cijelom Pregledu.⁵² Pored najzastupljenije skupine J. VJERSKE ZAJEDNICE, sa svojom daljnjom detaljnom razdiobom najčešće se nalaze fondovi ovih skupina:

- D. ODGOJ I OBRAZOVANJE
- E. KULTURA, ZNANOST I INFORMIRANJE
- F. ZDRAVSTVO I SOCIJALNE USTANOVE
- I. DRUŠTVA, UDRUGE, UDRUŽENJA
- K. VLASTELINSKI, OBITELJSKI I OSOBNI ARHIVSKI FONDOVI
- L. ZBIRKE IZVORNOG ARHIVSKOG GRADIVA
- M. ZBIRKE DOPUNSKIH PRESLIKA ARHIVSKOG GRADIVA

I kod vjerskih ustanova kao imatelja toga gradiva uočljivo je, slično kao i kod javnih arhiva i drugih ustanova, kako se kod svih tih fondova što su nastali djelovanjem različitih vjerskih ustanova ili se čuvaju u njihovim arhivima, radi o fondovima različite resorne pripadnosti i sadržaja te o najrazličitijim zbirka izvornog arhivskog gradiva, preslika, pa i tiskovina.

3.3.3. Podaci o arhivima vjerskih zajednica u ARHiNET mrežnom informacijskom sustavu

ARHiNET⁵³ se kao mrežni informacijski sustav arhivske službe u Hrvatskoj već afirmirao među stručnjacima i korisnicima. Njegova funkcija *on-line* pružanja informacija o arhivskom gradivu u arhivima te razmjena informacija o stvarateljima/imateljima i gradivu izvan arhiva, uključuje i one informacije koje se odnose na gradivo vjerskih zajednica. U ARHiNET sustavu se mogu pronaći podaci o cjelinama gradiva vjerske provenijencije u državnim arhivima i drugim javnim ustanovama, kao i one koje se odnose na gradivo i stvaratelje/imatelje toga gradiva koje se čuva u arhivskim i drugim ustanovama pojedinih vjerskih zajednica.⁵⁴

Oni podaci o gradivu vjerskih zajednica koji su kroz ARHiNET dostupni na internetu, uglavnom se podudaraju s podacima koji su već objavljeni u *Pregledu arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*⁵⁵ iz 2006. godine, kako je to opisano u poglavlju 3.3.2. ovog rada. Razlike se odnose uglavnom na kasnije arhivističke zahvate na pojedinim fondovima i zbirka, njihovu sredenost, dostupnost ili kasnije digitaliziranje pojedinih cjelina gradiva.

4. Arhivi vjerskih zajednica (stvaratelji/imatelji) u nadležnosti Hrvatskog državnog arhiva

Budući da govorimo o arhivima vjerskih zajednica upravo u kontekstu hrvatske arhivske službe, važno je posebnu pažnju posvetiti nastojanjima i evidencijama Hrvatskog državnog arhiva (HDA) kao središnje arhivske ustanove u Hrvatskoj u odnosu na središnje ustanove vjerskih zajednica čije se niže ustrojbene jedinice nalaze širom Hrvatske.

⁵² Isto, str. XXXIX-XLVI.

⁵³ Više o sustavu ARHiNET vidi na mrežnim stranicama: <http://arhinet.arhiv.hr/> (15.9.2013).

⁵⁴ Vidi: ARHiNET. Pretraživanje. <http://arhinet.arhiv.hr/> (15.9.2013).

⁵⁵ *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006.

HDA u okviru svojih zadaća ima i brigu za arhivsko gradivo tijela državne uprave i drugih javnih i privatnih ustanova koje su u njegovoj nadležnosti. Nad imateljima i stvarateljima arhivskoga gradiva koji ulaze u tu kategoriju, nadzor ili pregled obavlja Odsjek za gradivo izvan arhiva (tzv. Vanjska služba) HDA, koji djeluje u okviru Odjela za informacije i komunikaciju. Nadzorni postupci obavljaju se u svrhu vođenja kvalitetne akvizicijske politike arhiva (preuzimanja sredenog i popisanoga gradiva trajne vrijednosti u arhiv u zakonski određenom roku).⁵⁶

Međutim, jedan dio stvaratelja/imatelja u nadležnosti HDA ima takav karakter da arhivsko gradivo koje nastaje ili se prikuplja njihovim radom trajno ostaje pohranjeno kod njih, pa pregledi koje HDA obavlja kod njih nisu u svrhu akvizicijske politike nago u svrhu zaštite vrijedne pisane baštine izvan arhiva i očuvanja cjelovite memorije o odgovarajućem prostoru, vremenu, zajednici i pojedincima. Takav karakter imaju i središnje ustanove vjerskih zajednica u Hrvatskoj koje se uglavnom nalaze u Zagrebu i koje HDA ima u svojoj nadležnosti. Stoga Odsjek za gradivo izvan arhiva HDA, uz upis u odgovarajuće evidencije, za svaku vjersku ustanovu u svojoj nadležnosti vodi i poseban dosje. U postupcima pregleda jednog dijela tih stvaratelja/imatelja, poglavito ustanova Katoličke crkve, HDA usko surađuje s voditeljem Nadbiskupskog arhiva u Zagrebu, arhivskim savjetnikom Stjepanom Razumom. Od 2008. godine do danas HDA je za odgovarajuće središnje ustanove vjerskih zajednica proveo postupak upisa u Evidenciju stvaratelja arhivskoga gradiva i izdao im Rješenje o kategorizaciji.

O zaštiti dokumentacije vjerskih zajednica i postupku kategorizacije⁵⁷ vjerskih ustanova kao stvaratelja arhivskoga gradiva govorila je Elizabet Kuk, arhivistica Odsjeka za gradivo izvan arhiva HDA u svom izlaganju na Savjetovanju Hrvatskog arhivističkog društva u Slavonskom Brodu 2010. godine. U svom izlaganju ona pojedinačno navodi i sve vjerske ustanove u nadležnosti Hrvatskog državnog arhiva i pojedinih područnih arhiva u Hrvatskoj, kategorizirane u razdoblju od 2007. do 2010. godine.⁵⁸

Istraživanja koja su prethodila ovom radu obuhvatila su i detaljni pregled dosjea svih stvaratelja vjerskih zajednica koji su u nadležnosti Hrvatskog državnog arhiva kod kojih je obavljen službeni pregled.⁵⁹ Dosjei sadrže podatke i dokumente o odnosu i postupcima koje je HDA poduzimao tijekom tih službenih pregleda.⁶⁰ Dosje pojedinog stvaratelja/imatelja u pravilu sadrži matični list s podacima o stvaratelju/imatelju i gradivu, a ukoliko je bilo odgovarajućih postupaka između stvaratelja/imatelja i HDA ili neke druge nadležne ustanove, o tome također postoje uvjere-

⁵⁶ Usp. Hrvatski državni arhiv : Ustroj. URL: <http://www.arhiv.hr/arhiv2/Onama/Ustroj/index.htm/> (29.4.2013).

⁵⁷ Usp. *Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva*, NN 90(2002), čl. 4-5.

⁵⁸ Usp. Kuk, E. *Zaštita dokumentacije vjerskih zajednica*. U: *Radovi : 46. savjetovanje: Kako poboljšati sustav zaštite*. Slavonski Brod : Hrvatsko arhivističko društvo, Državni arhiv u Slavonskom Brodu, 2010.

⁵⁹ Temeljno istraživanje tih dosjea za potrebe doktorskog rada obavljeno je 2005. godine, a nadopuna novim podacima koji su u međuvremenu zabilježeni u dosjeima i uloženi dokumentima (nakon kategorizacije) obavljena je krajem 2009. godine.

⁶⁰ Tipizirani podaci tog istraživanja, koji su u cijelosti navedeni u doktorskome radu, u kontekstu ovog članka nisu potrebni. Usp. Kušen, D. *Arhivi vjerskih zajednica u sjevernoj Hrvatskoj. Razvoj, tipologija, sadržajni značaj*. doktorski rad, str. 52-61.

nja, rješenja, zapisnici o pregledu i primopredajama te eventualna ostala dokumentacija o oštećenjima, restauracijama ili nekim drugim postupcima. Sadržaji pojedinih dosjea variraju količinom podataka i dokumenata.⁶¹ Većina dosjea je ranije imala oznaku matičnog broja, a pojedini i dodatnu slovno-brojčanu oznaku. Posljednjih godina su za neke stvaratelje/imatelje otvoreni novi dosjei, a kod većine starih dosjea su postojeće oznake dopunjene/zamijenjene oznakama koje je pojedini stvaratelj dobio prilikom upisa u Evidenciju stvaratelja arhivskoga gradiva.⁶²

Dokumenti koje sadrže ti dosjei omogućuju uvid u razvoj, tipologiju i sadržajni značaj onih vjerskih arhiva koji su u nadležnosti HDA. U zapisnicima i drugim dokumentima opisuje se povijest i ustroj stvaratelja, uredsko poslovanje i registra-turno odlaganje, arhivski prostor i arhivsko gradivo te opći dojam o urednosti. Ponekad se navode i tiskovine (knjige i časopisi) što se čuvaju zajedno s arhivskim gradivom. U rješenjima se nalažu mjere za poboljšanja i savjeti o potrebnim zahvatima.

Sličan pristup vjerskim ustanovama tijekom više desetljeća imali su i neki područni arhivi, poglavito oni u Osijeku i Pazinu. Stručni pristup tom gradivu i tim arhivima iz perspektive Državnog arhiva u Osijeku, s analizom ranijih službenih zapisnika kao podloge modela za suvremeni pristup, obrazložio je autor ovog rada na Savjetovanju Hrvatskog arhivističkog društva u Varaždinu 2012. godine.⁶³

5. Mogući model suradnje na stručnom obrazovanju arhivskih kadrova

Na tragu dosadašnje sveobuhvatne brige za arhivsko gradivo, pa onda i arhivsko gradivo vjerskih zajednica u Hrvatskoj, Hrvatski državni arhiv je 2010. godine organizirao seminar za djelatnike vjerskih zajednica koji su u svojim ustanovama odgovorni ili su zaduženi za arhivsko gradivo koje nastaje u okviru tih ustanova.

Seminar pod nazivom Zaštita dokumentacije vjerskih zajednica održavao se u Hrvatskom državnom arhivu 19. i 20. travnja 2010. godine, a pojedini stručnjaci su imali izlaganja razvrstana u pet programskih cjelina: Nacionalne i međunarodne osnove za zaštitu arhivske baštine vjerskih zajednica I. i II. dio; Propisi iz područja zaštite dokumentacije vjerskih zajednica; Čuvanje i pohrana dokumentacije u vjerskim zajednicama; Arhivi kao riznice informacija i informacijski sustavi.⁶⁴ To je samo jedan od mogućih modela suradnje na tom planu. O toj temi je na seminaru Zaštita dokumentacije vjerskih zajednica, u organizaciji Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu

⁶¹ Podaci o obrađenim dosjeima pružaju informacije o ustanovama vjerskih zajednica kao stvarateljima/imateljima arhivskoga gradiva i pokazuju aktualnu zauzetost HDA za njih, bez obzira na to jesu li već kategorizirani ili je njihova kategorizacija u tijeku. Dio dosjea se odnosi i na stvaratelje koji više ne postoje (pasivni) ili je njihova nadležnost znatno izmijenjena, pa su za njihove „sljednike“ otvoreni novi dosjei. Unatoč tome, u doktorskom radu su namjerno u jednom nizu dani podaci o aktivnima i pasivnima, kako bi se mogao steći pravi uvid u kontinuitet nadzorne politike koju je HDA imao prema stvarateljima/imateljima središnjih ustanova vjerskih zajednica u Hrvatskoj tijekom druge polovice 20. i početkom 21. stoljeća.

⁶² Usp. Hrvatski državni arhiv. Odsjek za gradivo izvan arhiva. Dosjei stvaratelja/imatelja vjerskih zajednica.

⁶³ Usp. Kušen, D. Stručni pristup vjerskim arhivima u nadležnosti Državnog arhiva u Osijeku. U: *Radovi* : 46. savjetovanje: *Kako poboljšati sustav zaštite*. Varaždin : Hrvatsko arhivističko društvo, Državni arhiv u Varaždinu i Državni arhiv za Međimurje, 2012.

⁶⁴ Usp. *Zaštita dokumentacije vjerskih zajednica. Seminar u Hrvatskom državnom arhivu 19. i 20. travnja 2010.* Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2010.

2010. godine, govorio autor ovog rada.⁶⁵ Na istom je skupu Ladislav Dobrica imao izlaganje o samostanskim arhivima u fundusu Hrvatskog državnog arhiva.⁶⁶

Obrazovanje arhivista je u svim zemljama i u svim segmentima arhivske službe pitanje od primarnog značenja, ali se u svakoj zemlji rješava u okviru vlastitih mogućnosti i potreba.⁶⁷ Za niz arhivističkih postupaka s gradivom u vjerskim ustanovama, potrebno je i odgovarajuće obrazovanje službenika pojedinih vjerskih zajednica. Za manje pismohrane pojedinih ustanova dovoljno je obrazovanje tijekom odgovarajućih teoloških studija, a za rad u specijaliziranim središnjim arhivskim ustanovama vjerskih zajednica potrebno je i specijalno arhivističko obrazovanje (studij arhivistike). Ono se može nadomjestiti i odgovarajućim kvalitetnim vježbeničkim radom i polaganjem stručnog ispita u arhivskoj struci ili barem ispita za djelatnike u pismohranama.

6. Suradnja države i vjerskih zajednica u zaštiti arhiva vjerskih ustanova

Vjerske zajednice i njihova baština prepoznaju se kao dio hrvatskog multikulturalnog, multikonfesionalnog i multireligijskog društvenog konteksta. Povijesni pregled i sadašnja situacija zaštite tih kulturnih dobara, osobito iz vjerske perspektive, objavljen je u *Vjesniku Đakovačke biskupije*.⁶⁸

Suvremeno hrvatsko društvo je građanskog karaktera i podrazumijeva odijeljenost Crkve i Države. Međutim, dok u skladu sa zakonima RH slobodno upravljaju ustanovama koje su zakonito osnovane, vjerske zajednice u svojoj djelatnosti ujedno na temelju Ustava uživaju i zaštitu i pomoć države.⁶⁹ Zaštita koju Republika Hrvatska pruža i ovom segmentu pisane kulturne baštine u skladu je sa stavom izraženim i u Ustavu Republike Hrvatske, da država „štiti znanstvena, kulturna i umjetnička dobra kao duhovne narodne vrednote“.⁷⁰

Republika Hrvatska je od 1997. godine naovamo sklopila više ugovora s crkvama i vjerskim zajednicama koje djeluju u Hrvatskoj i tako regulirala mnoge uzajamne odnose, između ostalih i one koji se odnose na kulturnu baštinu vjerske provenijencije.

Odličan primjer zajedničke brige države i crkve o vjerskoj kulturnoj baštini može se prepoznati u ugovorima između Svete Stolice i Republike Hrvatske sklopljenima 1997. godine odnosno u Ugovoru o suradnji na području odgoja i kulture.⁷¹ Članak 13 tog Ugovora govori o zaštiti i unapređenju kulturne baštine Katoličke crkve.

⁶⁵ Usp. Kušen, D. Pregled gradiva vjerskih zajednica u arhivima u RH. U: *Zaštita dokumentacije vjerskih zajednica*. Seminar, str. 43-50.

⁶⁶ Usp. Dobrica, L. *Samostanski arhivi u Hrvatskom državnom arhivu*. U: *Zaštita dokumentacije vjerskih zajednica*. Seminar, str. 51.

⁶⁷ Usp. Pandžić, M. Obrazovanje arhivista - Usporedni pregled školovanja u raznim zemljama svijeta. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 40(1997), str. 35-42.

⁶⁸ Usp. Čekolj, Ž. Zaštita kulturnih dobara: povijesni pregled i sadašnja situacija. *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* (Đakovo), 1(2003), str. 13-16.

⁶⁹ Usp. Ustav Republike Hrvatske, čl. 41. U: *Ustav Republike Hrvatske*. Zagreb : Informator, 2001, str. 20.

⁷⁰ Ustav Republike Hrvatske, čl. 68, st. 3. U: *Ustav Republike Hrvatske*, str. 20.

⁷¹ Vidi: *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske : povijest nastanka i komentar Nikola Eterović : Predgovor Josip Bozanić*, Zagreb : Hrvatska biskupska konferencija; *Glas Koncila*, 2001, str. 41-50.

Crkveni arhivi spominju se već u stavku 1 toga članka s konstatacijom da „kulturna i umjetnička baština Katoličke Crkve te brojni dokumenti pohranjeni u crkvenim arhivima i knjižnicama sačinjavaju dragocjeni dio cjelokupne hrvatske kulturne baštine.“ Budući da Katolička crkva želi nastaviti služenje društvenoj zajednici i svojom kulturnom baštinom, ona je spremna omogućiti svim zainteresiranima njezino korištenje i proučavanje.

Što se tiče dostupnosti arhivskoga gradiva katoličke provenijencije za stručna i znanstvena istraživanja, javnosti može biti dostupno samo ono gradivo koje nije tajnog ili rezerviranog značaja. Od mješovitog povjerenstva mogle bi se očekivati odgovarajuće upute o mogućnostima i ograničenjima pristupa crkvenoj pisanoj baštini uz međusobno uvažavanje ovlasti i posebnosti crkve i države.⁷²

Posljednji, 5. stavak istoga članka u cijelosti se odnosi na pisanu baštinu, napose arhivsku. „Republika Hrvatska se obvezuje da će vratiti crkvene matične knjige, knjige stanja duša, ljetopise i druge knjige koje su za vrijeme komunističkoga režima nezakonito oduzete Katoličkoj Crkvi, a koje su u njezinom posjedu.“ Taj je stavak Ugovora s jedne strane izazvao zadovoljstvo u crkvenim krugovima, ali je u dijelu javnosti, osobito stručne arhivističke, naišao i na negativno tumačenje. Naime, matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih koje je jugoslavenska država nakon 1945. godine oduzela ne samo Katoličkoj crkvi nego i drugim crkvama i vjerskim zajednicama, danas se već dobrim dijelom nalaze u pojedinim državnim arhivima kao registrirane zbirke matičnih knjiga te se redovito koriste za potrebe građana i različita istraživanja. Pitanje povrata i daljnjeg korištenja toga gradiva u kontekstu crkvenih arhiva postavlja mnoga pitanja, s jedne strane teorijske naravi,⁷³ a s druge strane tehničke i praktične naravi.⁷⁴

Ugovor o odgoju i kulturi, dakle, definira brigu oko zaštite, očuvanja i daljnjeg korištenja pisane baštine katoličke provenijencije važnim područjem djelovanja Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj. Načela te naravi prihvaćena u hrvatskom Ugovoru sa Svetom Stolicom nalaze se i u raznim drugim ugovorima Svete Stolice s pojedinim državama: Italijom, Poljskom, Španjolskom, pojedinim njemačkim saveznom državama, Mađarskom.⁷⁵

Slične ugovore je Republika Hrvatska 2003. godine potpisala i s ostalim vjerskim zajednicama i u njima se arhivsko gradivo pojedinih vjerskih zajednica navodi u kontekstu kulturne baštine kao vrijednog doprinosa pojedine vjerske zajednice društvenoj zajednici RH.

- Ugovor između Republike Hrvatske i Srpske pravoslavne crkve u RH (NN 196/2003)
- Ugovor između Republike Hrvatske i Islamske vjerske zajednice (NN 196/2003)

⁷² Isto, str. 261-262.

⁷³ Svećenici su od 1828. godine, također temeljem državnog zakona, bili angažirani u vođenju matičnih knjiga koje su otada izričito vrijedile i za građansko područje. Naime, svećenici su voditelji matica na temelju crkvenih propisa i prije i nakon 1828. godine, a državni je zakon od 1828. godine samo odlučio da te matične knjige vrijede i za državno područje.

⁷⁴ Radi se o organiziranju redovite korisničke službe koja će zainteresiranima omogućiti njihovo korištenje.

⁷⁵ Usp. *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, str. 258-261.

- Ugovor između Republike Hrvatske i Evangeličke crkve u RH i Reformirane kršćanske crkve u RH (NN 196/2003)
- Ugovor između Republike Hrvatske i Evandeoske (Pentekostne) crkve u RH, Kršćanske adventističke crkve u RH i Saveza baptističkih crkava u RH (NN 196/2003)
- Ugovor između Republike Hrvatske i Bugarske pravoslavne crkve u RH, Hrvatske starokatoličke crkve i Makedonske pravoslavne crkve u RH (NN 196/2003)
- Ugovor između Republike Hrvatske i Koordinacije židovskih općina u RH (NN 4/2012)
- Ugovor između Republike Hrvatske i Židovske vjerske zajednice Bet Israel (NN 4/2012)

Kao oblik suradnje između države i vjerskih zajednica na zaštiti i očuvanju arhivskoga gradiva pri vjerskim zajednicama, najznačajnije gradivo te provenijencije upisano je i u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske koji se sastoji od tri liste: Liste zaštićenih kulturnih dobara, Liste kulturnih dobara nacionalnog značenja i Liste preventivno zaštićenih dobara.⁷⁶ Pojedinačno nabrojanje i analiziranje tih lista pod vidom uvrštenih cjelina arhivskoga gradiva vjerskih zajednica, zauzelo bi u ovom radu previše prostora. Tu je analizu moguće napraviti u okviru posebnog rada.

7. Dosadašnje iskustvo i suradnja otvaraju daljnju perspektivu

Arhivska baština vjerskih zajednica koja nastaje i čuva se u uskom krugu samih vjerskih ustanova te ponekad služi samo njezinim potrebama, često predstavlja svjedočanstvo od najšireg društvenog, kulturnog, političkog ili znanstvenog karaktera. Stoga ona predstavlja vrijednost znatno šireg konteksta od onoga u kojem je nastala i u kojem se čuva. Općenito gledano, u mnogim su europskim zemljama brojni važni povijesni zapisi ostali sačuvani upravo u crkvenim arhivima. Mnogi se od njih i danas čuvaju u okviru vjerskih ustanova u kojima su nastali ili zaprimljeni, a neki se danas čuvaju u državnim ili drugim javnim arhivima, najčešće u fondovima koji su nastali djelovanjem vjerskih ustanova ili u zbirkama arhivskoga gradiva.

Značenje arhivskoga gradiva vjerskih zajednica i manjak stručnih djelatnika u tim ustanovama, koji bi mogli odgovoriti svim suvremenim potrebama zaštite i korištenja toga gradiva, upućuje ih na suradnju s javnom arhivskom službom. Stoga znanje i iskustvo profesionalnih arhivista koji djeluju u okviru arhivske službe u Hrvatskoj može imati veliku ulogu u suradnji s vjerskim zajednicama, u smislu trajne stručne pomoći u očuvanju, zaštiti, sređivanju i korištenju arhivskoga gradiva pojedinih vjerskih ustanova.

Nastavak suradnje koja je građena stoljećima, a zakonski, teorijski i praktično potvrđena višedesetljetnom praksom u drugoj polovici 20. i početkom 21. stoljeća, otvara perspektivu za suvremeni put postizanja krajnjeg cilja te suradnje. To bi bila potpuna informacijska integracija i, s obzirom na sve okolnosti tog privatnoga gradiva, najviša moguća korisnička integracija toga dijela hrvatske pisane baštine u okviru hrvatskog sveobuhvatnog arhiva.

⁷⁶ Usp. Ministarstvo kulture <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=31>

Izvori

Hrvatski državni arhiv. Odsjek za gradivo izvan arhiva. Dosjei stvaratelja/imatelja vjerskih zajednica.

Literatura

- ARHiNET. <http://arhinet.arhiv.hr/> (15.9.2013).
ARHiNET. Zadarska nadbiskupija.
http://arhinet.arhiv.hr/_Generated/Pages/Imatelji.PublicDetails.aspx?ItemId=626 (15.9.2013).
Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ : SR Hrvatska. Beograd : Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1984.
Buturac, J. *Povijest uprave vjerskih organizacija u Hrvatskoj od X-XX stoljeća*. Zagreb : Arhiv Hrvatske, 1970.
Cavazzana Romanelli, F. Crkveni arhivi kao kulturna središta. *Vjesnik istarskog arhiva* (Pazin), 8-10(2001-2003), str. 63-80.
Chenis, C. Izobrazba arhivista - nove figure i modaliteti. *Vjesnik istarskog arhiva* (Pazin), 8-10(2001-2003), str. 25-44.
Čekolj, Ž. Zaštita kulturnih dobara: povijesni pregled i sadašnja situacija. *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* (Đakovo), 1(2003), str. 13-16.
Čosić, S./ Lemić, V. Problemi arhivske službe u Hrvatskoj. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 51(2008), str. 9-23.
Dobrica, L. *Samostanski arhivi u Hrvatskom državnom arhivu*. U: *Zaštita dokumentacije vjerskih zajednica*. Seminar održan u Hrvatskom državnom arhivu 19. i 20. travnja 2010. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2010.
Državni arhiv u Zadru. Plan rada u 2013. godini. <http://www.dazd.hr/download/plan.pdf> (15.9.2013).
Državni arhiv u Zadru. Ustroj. <http://www.dazd.hr/hr/arhiv/ustroj> (15.9.2013).
Hrvatski državni arhiv : Ustroj. URL: <http://www.arhiv.hr/arhiv2/Onama/Ustroj/index.htm/> (29.4.2013).
Jambreč, S. Recenzije i prikazi: Ankica Marinović Bobinac i Dinka Marinović Jerolimov. *Vjerske zajednice u Hrvatskoj (...)*. *Kairos - Evanđeoski teološki časopis* (Zagreb), 2(2008), str. 367-373.
Ketelaar, E. Hrvatsko arhivsko zakonodavstvo i praksa: između sna i jave. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 51(2008), str. 129-148.
Klaić, B. *Rječnik stranih riječi*, Zagreb : Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1990.
Klasinc, P. P. Privatni arhivi v arhivski teoriji in praksi. *Atlanti* (Trst), Vol. 17, 1-2(2007), str. 109-121.
Kolanović, J. *Arhivi u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj*. U: *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ : SR Hrvatska*. Beograd : Savez Arhivskih radnika Jugoslavije, 1984, str. 11-37.
Kolanović, J. Vrednovanje arhivskoga gradiva u teoriji i praksi. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 38(1995), str. 7-22.
Kožar, A. Arhivska građa vjerskih zajednica zemalja u tranziciji. *Atlanti* (Trst), Vol. 17, 1-2(2007), str. 287-295.
Kuk, E. *Zaštita dokumentacije vjerskih zajednica*. U: *Radovi : 46. savjetovanje: Kako poboljšati sustav zaštite*. Slavonski Brod : Hrvatsko arhivističko društvo, Državni arhiv u Slavonskom Brodu, 2010.

Kušen, D. *Arhivi vjerskih zajednica u sjevernoj Hrvatskoj. Razvoj, tipologija, sadržajni značaj*. Doktorski rad pod vodstvom mentora dr. sc. Josipa Kolanovića, obranjen na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 12. siječnja 2011.

Kušen, D. Nacionalne i međunarodne osnove za zaštitu arhivske baštine crkava i vjerskih zajednica. *Arhivska praksa* (Tuzla), 11(2008), str. 171, 177-178.

Kušen, D. *Pregled gradiva vjerskih zajednica u arhivima u RH*. U: *Zaštita dokumentacije vjerskih zajednica*. Seminar održan u Hrvatskom državnom arhivu 19. i 20. travnja 2010. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2010, str. 43-50.

Kušen, D. *Prostori ekumenizma. Biskupija Đakovačka ili Bosanska i Srijemska kao locus oecumenismi*. Zagreb : Institut za ekumensku teologiju i dijalog „Juraj Križanić“ KBF Sveučilišta u Zagrebu, Kršćanska sadašnjost, 2006.

Kušen, D. Strategija sveobuhvatnog arhiva (*total archives*) u Hrvatskoj. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 54(2011), str. 9-23.

Kušen, D. *Stručni pristup vjerskim arhivima u nadležnosti Državnog arhiva u Osijeku*. U: *Radovi : 46. savjetovanje: Kako poboljšati sustav zaštite*. Varaždin : Hrvatsko arhivističko društvo, Državni arhiv u Varaždinu i Državni arhiv za Međimurje, 2012.

Lončarević, V. Pravni položaj crkava i vjerskih zajednica te njihovo stjecanje pravne osobnosti u Republici Hrvatskoj. URL: <http://www.reformator.hr/Pdf/Vjerske%20zajednice%20u%20Hrvatskoj%20Loncarevic.pdf> (2.9.2010)

Marinović Bobinac, A./ Marinović Jerolimov, D. *Vjerske zajednice u Hrvatskoj*. Zagreb : Prometaj, Udruga za vjersku slobodu u RH, 2008.

Ministarstvo kulture. <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=31>

Pandžić, M. Obrazovanje arhivista - Usporedni pregled školovanja u raznim zemljama svijeta. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 40(1997), str. 35-42.

Pavliček, V. Pregled arhivskih fondova i zbirke Republike Hrvatske. Rad na prikupljanju i obradi podataka. *Arhivski vjesnik* (Zagreb), 50(2007), str. 13-14.

Pravilnik o jedinstvenim klasifikacijskim i brojčanim oznakama stvaraoca i primalaca akata, NN 38(1988).

Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva, NN 90(2002), čl. 4-5.

Pregled arhivskih fondova i zbirke Republike Hrvatske. Kolanović, J., Pavliček, V. (ur.). Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2006.

Razum, S. Arhivi Zagrebačke nadbiskupije. // URL: http://www.daz.hr/arhol/razum.htm#_ftn8 (2009-11-5).

Report on archives in the enlarged European Union (European Communities, Luxembourg 2005), 129. // URL: http://ec.europa.eu/transparency/archival_policy/docs/arch/reportarchives.pdf (19.11.2008).

Službeni list FNRJ (Beograd), 12(1950). *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske* : povijest nastanka i komentar

Nikola Eterović : Predgovor Josip Bozanić, Zagreb : Hrvatska biskupska konferencija; *Glas Koncila*, 2001, str. 41-50.

Uputstvo o izvršenju Uredbe o uredskom poslovanju, NN 49(1987) i 38(1988).

Uredba o uredskom poslovanju, NN 38(1987), 42(1988), 7(2009).

Ustav Republike Hrvatske. Zagreb : Informator, 2001, str. 20.

Zadarska nadbiskupija. Nadbiskupski arhiv.

http://www.zadarskanadbiskupija.hr/?page_id=166 (15. 9.2013).

Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, NN 105(1997).

Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, NN 83(2002).

Zakon o pravu na pristup informacijama, NN 172(2003).

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69(1999), 151(2003), 157(2003).

Zakon o zaštiti osobnih podataka, NN 103(2003).

Zaštita dokumentacije vjerskih zajednica. Seminar održan u Hrvatskom državnom arhivu 19. i 20. travnja 2010. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2010.

Summary

RELIGIOUS COMMUNITIES ARCHIVES IN THE CONTEXT OF TOTAL ARCHIVES STRATEGY IN CROATIA

This article first considers the place and the role of the religious communities' archives in the context of total archives as an archival strategy. This strategy closely ties the importance of private archives with the public ones. The article also briefly explains and values the strategy of archival activity in Croatia, whose elements comply with the total archives strategy. The relationship of the Croatian archival service with the archives of the religious communities and its creators and holders is analysed in that context. It systematically explains the relationship of the public archival service in Croatia with the archives of the religious communities in the past and today. This analysis suggests the need to continue, develop and form in a more quality manner the joint strategy for activity of Croatian public archival service and religious communities as creators and holders of these records that make the inevitable part of Croatian society's total memory.

Keywords: *archives, archival service, religious communities, religious archives, church, church archives, written heritage, total archives*

Translated by Marijan Bosnar